

УДК 346.1

ДЕРЖАВНІ ТА ГОСПОДАРСЬКІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ СУСПІЛЬСТВА

Кузьменко С.Г., д. н. з держ. упр., к. ю. н., доцент,
професор кафедри цивільного та господарського права
Донецький юридичний інститут МВС України

У статті проведено аналіз державних і господарських механізмів регулювання соціальної сфери суспільства. Визначено місце й роль державних та господарських механізмів регулювання соціального захисту населення. Розглянуто сучасний стан механізмів регулювання. Надано визначення державних і господарських механізмів регулювання. Зроблено висновок про необхідність удосконалення механізмів регулювання.

Ключові слова: державне регулювання, соціальний захист, соціальна сфера суспільства, соціальний розвиток, соціальні інститути, соціальне середовище, система соціального захисту, соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальна допомога (добродійність), господарський механізм, правове регулювання господарської діяльності, категорія «господарський механізм».

В статті проведено аналіз государственных и хозяйственных механизмов регулирования социальной сферы общества. Определены место и роль государственных и хозяйственных механизмов регулирования социальной защиты населения. Рассмотрено существующее состояние механизмов регулирования. Дано определение государственных и хозяйственных механизмов регулирования. Сделан вывод о необходимости усовершенствования механизмов регулирования.

Ключевые слова: государственное регулирование, социальная защита, социальная сфера общества, социальное развитие, социальные институты, социальная среда, система социальной защиты, социальное обеспечение, социальное страхование, социальная помощь (благотворительность), хозяйственный механизм, правовое регулирование хозяйственной деятельности, категория «хозяйственный механизм».

Kuzmenko S.G. STATE AND ECONOMIC MECHANISM REGULATION OF SOCIETY SOCIAL SPHERE

In the article the analysis of state and economic mechanisms of regulation of the social sphere of society. The place and role of state and economic mechanisms of regulation of social protection of the population. Considers the current state of regulatory mechanisms. The definition of the state and economic regulation mechanisms. The conclusion is made about necessity of improvement of regulatory mechanisms.

Key words: state regulation, social protection, social services society, social development, social institutions, social environment, social protection, social security, social insurance, social assistance (charity), economic mechanism, legal regulation of economic activity, category of "economic mechanism".

Постановка проблеми. Державне регулювання соціального захисту населення обумовлюється тим, що головною метою держави є досягнення добробуту й розвитку населення через підвищення рівня та якості його життя, а також заохочення його прагнення до соціального прогресу через забезпечення соціальних прав усіх громадян. У ст. 3 Конституції України зазначено: «Людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Саме це визначає нашу державу як соціальну [1].

Безумовно, кожна соціально-економічна система, державний устрій по-своєму задовольняє цю мету з огляду на колективні традиції, економічний розвиток і менталітет народу. Проте в межах усіх без винятку держав існує найголовніша мета – надання особливого захисту й допомоги недієздатним і нужденним громадянам.

Об'єктивні потреби сучасного розвитку економіки, удосконалення організаційно-правових форм і методів керування народним господарством, здійснення господарської діяльності потребують посилення розробки загальнотеоретичних проблем правового

регулювання господарської діяльності, зокрема й проблем, пов'язаних із розвитком господарського законодавства в сучасних умовах. Значний внесок у дослідження цих проблем зробили Д.В. Ісаєнко, С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, Ю.І. Пітюренко, О.А. Котуков, Н.А. Копилова, Ю.П. Сурмін, В.Д. Вакуменко, А.М. Михненко, С.Ю. Трубич, М.Л. Шелухін, В.О. Вишневецька, С.М. Грудницька, В.О. Білик, О.І. Гойчук, М.М. Гузик та інші вітчизняні вчені. Однак, незважаючи на широкий спектр досліджень цього спрямування, постійно існує необхідність у подальшому опрацюванні розвитку, удосконалення й законодавчої регламентації системи пенсійного страхування.

Метою статті є проведення правового аналізу механізмів державного та господарського регулювання соціальної сфери суспільства.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, спосіб розподілу визначається способом виробництва. Проте розподільчі відносини, маючи відносну автономію, можуть або гальмувати, або сприяти прогресу виробництва, бути чинником підвищення суспільної продуктивності праці. Економічне зростання й примноження матеріального багатства роз-

ширше свободу вибору у сфері розподілу та відкриває ширші можливості для реалізації соціальної справедливості в царині людських відносин. Ще класики політичної економії вважали, що якщо економічні закони у сфері виробництва мають об'єктивний характер і діють як правила природи, то закони розподілу – це справа самих людей, результат суспільної практики [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9].

Д.В. Ісаєнко стверджує: «Вироблення органами влади різноманітних напрямів державної політики має бути спрямованим на побудову системи соціальної безпеки як окремо взятої в нашій країні людини, так і суспільства в цілому» [10, с. 436].

Соціальна сфера суспільства є складним багаторівневим комплексом, що має і змістовну, і функціональну, і організаційну структуру, відображає систему соціальних відносин та їх носіїв, сукупність інтересів, потреб, очікувань людей. Усі елементи соціальної сфери тісно пов'язані між собою, а вона сама постійно взаємодіє з іншими сферами життєдіяльності суспільства, є відкритою системою, що динамічно розвивається. Як зазначає Ю.Г. Горященко, соціальна сфера – це «каталізатор розвитку цивілізації, чинник формування духовно зрілої, компетентної, соціально активної людини, яка комфортно себе почуває в умовах будь-якої професійної діяльності» [11, с. 568]. Особливістю соціальної сфери є те, що вона формується під впливом відносин соціальних груп та індивідів, які мають різне соціально-економічне становище в суспільстві [12, с. 39].

На думку О.А. Котукова, соціальний розвиток може визначатися як процес запланованих соціальних змін, призначений забезпечити благополуччя населення в цілому в поєднанні з динамічним процесом економічного розвитку [13, с. 48].

Соціальні інститути забезпечують членам суспільства й соціальних груп можливість задовольняти свої потреби, стабілізують соціальні відносини, вносять узгодженість, інтегрованість у дії членів суспільства. Сучасна наука трактує соціальний інститут таким чином: 1) як історично сформовані, усталені форми організації спільної діяльності людей; 2) як організовану систему зв'язків і соціальних норм, що об'єднує значущі суспільні цінності й процедури, які задовольняють основні потреби суспільства; 3) як регулярно повторювані впродовж тривалого часу соціальні практики, що мають велике значення для структури суспільства, є санкціонованими й підтримуваними за допомогою соціальних норм [14, с. 282].

Соціальне середовище – це частина навколишнього світу людини, спільності, яка визначається всією широтою соціальних зв'язків та є умовами функціонування й розвитку. Основними структурними елементами соціального середовища є суспільні умови життя людей, їх соціальні дії, відносини в процесі спільної діяльності та спілкування, соціальні спільності, у які вони входять. У широкому контексті соціальне середовище виступає як макросередовище, що охоплює економічну, соціальну, політичну й духовну системи від-

носин, у вузькому – як мікросередовище, безпосереднє соціальне оточення людини (сім'я, неформальна група людей, трудовий, навчальний колектив тощо). Часто соціальне середовище розглядають у єдності й протистоянні з особистістю, яка розвивається та діє, або соціальною групою. У реальному житті людина не лише залежить від соціального середовища, а й своїми активними діями видозмінює його, водночас розвиваючи саму себе, свою суть [15, с. 259–260].

Розглядаючи систему соціального захисту, можна виділити основні її функціональні напрями. Вона має три складові, три комплексні механізми державного регулювання: соціальне забезпечення, соціальне страхування та соціальну допомогу (добродійність).

Соціальне забезпечення реалізує принцип загальності (універсальності) та орієнтується на розподіл за потребою, без дотримання вимог еквівалентності й відшкодування. Об'єктом соціального забезпечення є населення в цілому.

На принципах соціального забезпечення, з одного боку, організується система соціального захисту окремих категорій непрацездатної частини населення (людей літнього віку, дітей, інвалідів), а з іншого – відповідно до принципу соціального забезпечення будується система безкоштовної обов'язкової загальної освіти, медичного обслуговування й надання низки культурних послуг.

Соціальне страхування – це механізм державного регулювання системи соціального захисту, який будується відповідно до принципу соціальної солідарності й принципу еквівалентності (відшкодування). Об'єднує соціальне забезпечення та соціальне страхування реалізація ідеї соціальної спільності людей, колективістські начала. Натомість відмінність їх полягає в тому, що об'єкт соціального страхування обмежується працездатною частиною населення й орієнтується на узгодження соціальних виплат із трудовим вкладом і цільовим характером соціальних внесків [16, с. 112].

Систему державної добродійності піддано серйозній трансформації. На сьогодні спостерігається тенденція до обмеження сфери державної добродійності, орієнтація переважно на державну добровільну форму милосердя (філантропію).

Переходячи до характеристики господарського регулювання соціального захисту населення, слід зауважити, що економіка являє собою сукупність процесів виробництва, розподілу, обміну й накопичення матеріальних благ і послуг. Трудова діяльність у суспільному виробництві здійснюється в порядку повної взаємодії всіх галузей виробництва, усіх підприємств та організацій. Кожна ланка малого організму працює спільно з іншими частинами. Усе це й складає суспільне виробництво, а кожний робітник виконує специфічну функцію в межах суспільного характеру праці [17, с. 112].

Саме тому господарський механізм можна визначити як сукупність організаційних структур, конкретних форм і методів керування, а також правових норм, за допомогою яких ре-

алізуються чинні в конкретних умовах економічні закони, процес відтворення. При цьому поняття господарського механізму в економічній і юридичній літературі є дискусійним. Одні автори ототожнюють його із системою керування економікою, інші розглядають як комплекс господарських та організаційних принципів, а ще інші – як сукупність форм і методів господарювання тощо. У юридичних дослідженнях, навпаки, намітився широкий і загалом однаковий підхід до розуміння цього явища. Господарський механізм розглядається як взята в єдності вся сукупність економічних, організаційно-правових, морально-політичних та інших засобів впливу держави на суспільно-виробничі відношення, виробництво [18].

Правове регулювання господарської діяльності охоплює широке коло питань організації й планування народного господарства, правового становища різноманітних господарських ланок, правового режиму їхнього майна, господарських зв'язків між ними, відповідальності за результати господарської діяльності, а також особливості її здійснення в різноманітних галузях народного господарства (промисловості, сільському господарстві, капітальному будівництві, транспорті, торгівлі тощо), які функціонують у тісному взаємозв'язку одна з одною.

Категорія господарського механізму належить до поверхових економічних відносин, на відміну від, наприклад, категорії власності, яка відображає глибинні, суттєві сторони економічного життя. Як уже відмічалось, господарський механізм – це структурна складова економічної системи [19, с. 148–149].

Категорія «господарський механізм» співзвучна з такими поняттями, як механізм господарювання, господарський організм, економічний механізм господарювання тощо. Господарський механізм являє собою конкретні форми виробничих відносин, виявляється за допомогою таких категорій, як ціна, прибуток, заробітна плата, план, норми й нормативи, фінанси, кредит, процентна ставка тощо.

Водночас господарський механізм тісно пов'язується з продуктивними силами, організаційною структурою виробництва, суспільним поділом праці (спеціалізацією), концентрацією, централізацією та кооперуванням виробничих процесів.

Окрім того, господарський механізм містить у собі також надбудовні явища, зокрема правові форми, що регулюють трудові, майнові та інші відносини, структуру органів управління, форми залучення працівників до управління виробництвом [20].

У реальній дійсності в змішаній економіці одночасно діють як ринковий, так і державний механізми регулювання. При цьому слід мати на увазі, що одна й та ж економічна категорія може відображати як стихійний, так і свідомий елементи. Наприклад, ціна, будучи вільною ринковою категорією, виступає як інструмент стихійного впливу на економіку, тобто інструмент її саморегулювання (ціна, як відомо, спонукає виробника збільшувати обсяг виробництва). Водночас ціна може ви-

ступати важелем свідомого впливу держави на економічні процеси: держава завдяки своїй політичній ціноутворення може сприяти вияву тих чи інших економічних процесів або стримувати їх [21, с. 84–85].

Сам господарський механізм являє собою сукупність організаційних структур і конкретних форм господарювання, методів керування й правових норм, за допомогою яких товариство використовує економічні закони з огляду на обстановку, що складається [22, с. 136–138].

Висновки. Вважаємо, що до державних механізмів соціального захисту населення, які суттєво впливають на соціальну сферу суспільства, слід віднести соціальне забезпечення, соціальне страхування та соціальну допомогу (добродійність).

Водночас господарський механізм відображає певні сторони виробничих відносин, розвиток продуктивних сил і правові форми функціонування економіки. Господарський механізм розглядають як механізм вияву дії об'єктивних економічних законів на соціальну сферу суспільства.

При цьому вдосконалення господарського механізму потребує подальшого підвищення ролі правових засобів у регулюванні економіки, висуває нові, вищі вимоги до правового регулювання господарської діяльності. Тому постає необхідність у постійному вдосконаленні чинного господарського законодавства, яке має сприяти подальшому зростанню суспільного виробництва та підвищенню його ефективності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер ; пер. с нем. под общ. ред. Ю.Н. Давыдова. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с.
3. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег: избранное / Дж.М. Кейнс ; пер. с англ. Е.В. Виноградова ; под ред. П.Н. Ключкина. – М. : Эксмо, 2009. – 960 с.
4. Мальтус Т.Р. Опыт о законе народонаселения : в 2 т. / Т.Р. Мальтус. – М. : МП «Эконом», 1993. – Т. 2. – 1993. – 458 с.
5. Маршалл А. Принципы экономической науки : в 3 т. / А. Маршалл ; пер. с англ. Р.И. Столпера, В.Т. Рысина и В.И. Бомкина. – М. : Прогресс, 1993. – Т. 1. – 1993. – 416 с.
6. Пэтти В. Экономические и статистические работы / В. Пэтти ; пер. под ред. Д.И. Розенберга. – М. : Соцэкгиз, 1940. – 324 с.
7. Пигу А. Экономическая теория благосостояния : в 2 т. / А. Пигу. – пер. с англ. – М. : Прогресс, 1985. – Т. 1. – 1985. – 512 с.
8. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения: избранное / Д. Рикардо ; пер. с англ. П. Сраффа. – М. : Эксмо, 2009. – 960 с.
9. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит ; пер. с англ. и ред. П.Н. Ключкина. – М. : Эксмо, 2009. – 960 с.
10. Ісаєнко Д.В. Соціальна безпека: вплив органів державної влади на розвиток житлового будівництва / Д.В. Ісаєнко // Теорія та практика державного управління : зб. наук. праць Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президенті України. – Х. : ХарРІ НАДУ ; Магістр, 2011. – Вип. 1. – С. 435–440.
11. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [підручник] / [С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, Ю.І. Пітюренко та ін.] ; за заг. ред. С.І. Дорогунцова. – К. : КНЕУ, 2005. – 568 с.

12. Горященко Ю.Г. Проблеми розвитку соціальної сфери економічних регіонів України / Ю.Г. Горященко // Україна: аспекти праці. – 2011. – № 1. – С. 37–43.

13. Котуков О.А. Соціальний розвиток як концептуальний підхід до забезпечення соціального благополуччя / О.А. Котуков, Н.А. Копилова // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентів України. – Х. : ХарРІНАДУ; Магістр, 2010. – № 1. – С. 44–50.

14. Енциклопедичний словник з державного управління / [Ю.П. Сурмін, В.Д. Вакуменко, А.М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 320 с.

15. Социологический словарь / [Г.П. Давидюк, А.Н. Елсуков, К.В. Шульга и др.] ; науч. ред. Г.Н. Соколова, И.Я. Писаренко. – 2-е изд., перераб. и доп. – Минск : Университетское, 2001. – 528 с.

16. Трубич С.Ю. Формування системи соціального страхування / С.Ю. Трубич, В.С. Швець // Фінанси України. – 2000. – № 2. – С. 110–115.

17. Господарське право : [навч. посібник] / [В.О. Вишневецька, С.М. Грудницька та ін.] ; за ред. М.Л. Шелухіна. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 616 с.

18. Господарський механізм, його роль в економічній системі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://e-works.com.ua/work/3632_Gospodarskii_mehanizm_iiogo_rol_v_ekonomichnii_sistemi.html.

19. Крупка М.І. Основи економічної теорії : [підручник] / М.І. Крупка, П.І. Островерх, С.К. Реверчук. – К. : Атіка, 2001. – 343 с.

20. Господарський механізм у системі регулювання суспільного виробництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://referatus.com.ua/ekonomichni-temi-rizne/gospodarskii-mehanizm-u-sistemi-regulyuvannya-su-3/?page=3>.

21. Основи економічної теорії : [навч. посібник] / [В.О. Білик, О.І. Гойчук, М.М. Гузик та ін.] ; за ред. В.О. Білика, П.Т. Саблука. – К. : Ін-т аграрної економіки, 1999. – 466 с.

22. Економічна теорія. Політекономія : [підручник] / [В.Д. Базилевич, В.М. Попов, К.С. Базилевич та ін.] ; за ред. В.Д. Базилевича. – 3-тє вид., доп. і перероб. – К. : Знання-Прес, 2004. – 615 с.

УДК 346.3

ДОГОВІРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИЛЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТОВАРНМУ РИНКУ

Орленко Б.М., аспірант
кафедри господарського права юридичного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті досліджується правова природа дилерського договору. Визначається місце дилерського договору серед групи договорів про розміщення. Висвітлюється авторське бачення правового зв'язку між дилерською діяльністю на товарному ринку та дилерським договором.

Ключові слова: дилер, постачальник, дистриб'ютор, дилерський договір, дилерська діяльність.

В статье исследуется правовая природа дилерского договора. Определяется место дилерского договора среди группы договоров о размещении. Освещается авторское видение правовой связи между дилерской деятельностью на товарном рынке и дилерским договором.

Ключевые слова: дилер, поставщик, дистрибьютор, дилерский договор, дилерская деятельность.

Orlenko B.M. DEALERSHIP CONTRACT, THE DEALER ACTIVITY IN THE GOODS MARKET

The legal nature of the dealer's contract is researched in the article. The place of dealer's contract is outlined among the group of placing contracts. The author's vision of the connection between dealer's activity at the good's market and dealer's contract is clarified.

Key words: dealer, provider, distributor, dealer's contract, dealer's activity.

Постановка проблеми. Законодавство України не містить визначення «дилерський договір». Дилерський договір стає все більш поширеним в юридичній практиці. Розподіл ринків збуту високотехнологічних товарів та послуг здійснюється за допомогою договорів дилерства та дистрибуції. Поява договірних конструкцій такого типу викликана неможливістю традиційних поіменованих договорів задовольнити потребу сучасного економічного життя.

Мета дослідження – дослідити правову природу дилерського договору на товарному ринку. Визначити місце дилерського договору серед групи договорів про розміщення. Проаналізувати правовий зв'язок між дилерською діяльністю на товарному ринку та дилерським договором.

Виклад основних положень. Ринку забезпечує зв'язок між виробництвом та споживачами, забезпечує попит суб'єктів гос-

подарського обороту необхідними товарами та послугами, робить економічний оборот замкнутим. Під замкненістю розуміється повний технологічний процес виробництва, перехід товару за допомогою ринку до кінцевого споживача, який використовує товар. Представники економічної науки, зокрема О. О. Дегтяренко, С. М. Махнуша, визначають категорію «товарний ринок» як елемент загального поняття «ринку». Крім того, товарний ринок – це узагальнене поняття, що характеризує систему ринків, втілених, головним чином, у ринки товарів споживчого характеру та товарів виробничо-технічного призначення [1, с. 7].

Юридичне оформлення відносин між учасниками товарного ринку здійснюється за допомогою врегулювання цих відносин на законодавчому та договірному рівнях. Регулювання правовідносин між суб'єктами го-